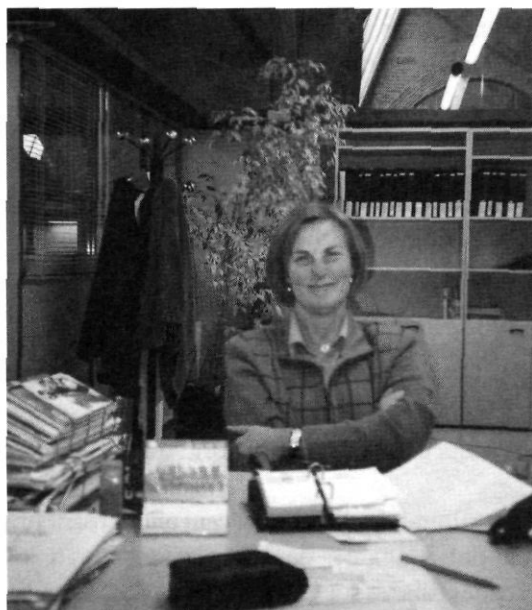

UN GRUP D'INVESTIGACIÓ SOCIAL I HISTÒRICA A L'ENSENYAMENT SECUNDARI: ENTREVISTA A MERCÈ BORRÀS

Manuel Màrquez i Berrocal

Mercè Borràs l'any 2003, a la seu de Terrassa del Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya.

Mercè Borràs i Roca (Terrassa, 1951), historiadora i professora d'ensenyament secundari, estima la seva professió i la seva ciutat. És el que en podríem dir una terrassenca de soca-rel i una catedràtica d'història abocada de ple als seus alumnes i a l'ensenyament pràctic (a la investigació). Va formar part de la primera promoció de llicenciats en Història de la UAB, quan tenia la seva primera seu a Sant Cugat del Vallès, al monestir.

Va finalitzar el seus estudis d'Història l'any 1973 a la UAB («l'illa democràtica d'en Villar Palasí»); va ser alumna d'il·lustres historiadors i historiadores: Xavier Rubert de Ventós, Enric Lluch, Josep Fontana, Jordi Nadal, Jaume Torras, Eva Serra, Irene Castells, etc., i companya d'estudis d'historiadors com Esteve Deu, Josep Maria Benaul o Josep Casajuana. Al llarg dels estudis va poder conèixer en profunditat els arxius de Catalunya, la qual cosa li ha

servit a l'hora de dirigir els treballs de recerca realitzats amb els seus alumnes de l'antic BUP i COU, o ara amb els d'ESO o de batxillerat. El 1974 va preparar les oposicions a catedràtica d'institut a Madrid; hi va residir durant sis mesos en un col·legi major, estudiant amb Joaquim Prats i Javier Paniagua. La Mercè diu: «sempre m'he trobat persones que m'han fet estimar la història i la filosofia».

En guanyar la càtedra, el 1975, va anar a treballar al Prat del Llobregat, al barri de Sant Cosme. Allà es va quedar impressionada, car hi va conèixer la injustícia social i unes abominables condicions materials de vida, tot sota el soroll dels avions...; en definitiva, la misèria en què havien de sobreviure els treballadors i les persones que la societat marginava. Com ella diu, si no hagués estat per aquesta experiència i pels seus companys d'estudi i els altres professors (amb deu alumnes per classe) s'hauria convertit en una mestressa de casa o de les que participen a les col·lectes.

A l'Institut de Sant Cosme va viure les lluites dels treballadors de SEAT («veure aquella multitud de persones amb els vestits blaus i la força de la seva lluita era impressionant») o dels PNN (professors no numeraris d'institut) i els seus companys la van fer vicedirectora del centre. Amb l'APA (Associació de Pares d'Alumnes) va començar a impartir classes de català, però la inspecció la va desautoritzar: «una catedràtica d'història no pot fer classes de català», li van dir.

Els instituts de batxillerat de Terrassa es van anar creant gràcies a la lluita de l'APA i d'alumnes del Blanxart: després de tancades i protestes va sorgir l'Institut de Can Boada. Ella va ser vicedirectora i després directora de l'Institut de Can Jofresa; pels seus càrrecs va participar en l'organització i localització dels instituts de la ciutat. Eren els «anys en què hom es podia asseure a negociar amb els inspectors; ara es més difícil». Ja ha complert vint-i-tres anys a l'Institut Ègara, primer a la Mancomunitat Sabadell-Terrassa, l'«Oxford del Vallès», i ara al barri de Can Parellada. La Mercè és contundent: «Els alumnes són els que fan el professor, i per a mi han estat un estímul i una font permanent d'aprenentatge.»

D'altres activitats professionals són les que desenvolupa a l'Associació d'Arqueologia Industrial del Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya (MNACTEC) i a la Junta del mateix Museu. Alhora és membre, des de fa dotze anys, del Centre de Treball i Documentació i del seminari de Didàctica de la Història de la Universitat Pompeu Fabra, dirigit per Josep Fontana. Ha publicat diversos treballs de recerca sobre arqueologia industrial.

ENTREVISTA REALITZADA EL MARÇ DEL 2003 PER MANUEL MÀRQUEZ I BERROCAL, HISTORIADOR I MEMBRE DEL CONSELL DE REDACCIÓ DE *TERME*

Mercè, com va sorgir el grup de joves investigadors?

El grup va sorgir al voltant dels premis de la CIRIT [Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica] el curs 1985-86, amb l'antic BUP. Jo tenia interès a estudiar temes d'arqueologia industrial, i també haig de dir que tenia *bon rotllo* amb una colla d'alumnes molt eixerits, els recordo perfectament. Vaig proposar-los fer unes classes sobre aquest tema en alguns esbarjos (llavors a l'antic Ègara hi havia horari intensiu i es tenia una hora de pati) i ells van acceptar. Vam començar a trobar-nos al seminari, tots molt il·lusionats per fer alguna recerca sobre el tema d'arqueologia industrial i presentar-nos a algun premi.

Va ser una activitat programada pel centre o va sorgir per la teva iniciativa?

Va sorgir per iniciativa de tots plegats; jo recordo que aquesta colla ja em van sorprendre fent un treball amb diapositives sobre la bomba atòmica i els seus efectes que em va agradar molt.

I ara està reglamentada, forma part dels currículums escolars?

Va sorgir per iniciativa conjunta d'aquests alumnes de la bomba atòmica, dels quals et parlava, i meva. Ara forma part del currículum escolar. Al nostre centre tenim dues hores a la setmana i vam demanar que les posessin a la tarda, seguides. Així, si convé, podem traslladar-nos a parlar amb algú, a l'Arxiu Històric...

Com van començar els joves del teu Institut a interessar-se pel projecte?

Vam començar de seguida; pensa que a l'Ègara hi havia molt bon equip, al seminari d'Història: l'Emili Sala (pare de l'economista Xavier Sala), en Joaquim Ragon (excel·lent pedagog), etc.

Qui triava el projecte d'investigació per treballar, com ho fèieu?

El treball generalment el suggeria jo, però ells també hi van aportar idees pròpies, que sovint eren molt enriquidores. Llavors havíem acabat un projecte i els alumnes ho explicaven als seus amics i companys. Així, els grups es van anar succeint l'un darrere l'altre fins que es va implantar la reforma a l'Ègara i el treball de recerca va quedar incorporat al currículum.

Quin ha estat el nombre de joves al llarg d'aquests anys, ha anat variant?

Normalment els treballs els feien entre tres i cinc joves. Fèiem l'experiència a tercer de BUP.

Quant durava l'elaboració d'un treball? Tot el curs escolar?

Durava un curs escolar o dos, depenia de l'amplitud de la recerca. Per exemple, l'any que vam estudiar el tema de «L'«Acondicionamento» i l'investigador Blanxart» vam trobar tan bona acollida per part de la família Blanxart que el treball es va allargar i en van sortir dos volums de moltes pàgines cadascun. Els estudiants tenien molta empenta i va sortir-ne una recerca sobre l'investigador Blanxart que seria molt interessant de publicar. També em ve a la memòria que el director del Condicionament en aquells moments, el senyor Morera, que tenia càncer, portava un collaret ortopèdic i parlava amb dificultats. En veure aquell jovent tan il·lusionat, va fer tots els esforços per ajudar-nos que li permetia la poca vida que li quedava.

Hi heu dedicat moltes hores no escolars. Què ha calgut fer per realitzar alguns del treballs: entrevistes fora de la ciutat, viatges a arxius, sortides de camp, etc.?

No gaires, tantes com hem pogut. Algunes vegades ens havíem arribat a quedar a l'Ègara fins a les deu del vespre i els pares dels nois i noies que vivien lluny (alguns eren d'Olesa) els venien a buscar. En ocasions, dinàvem i sopàvem a la sala d'ordinadors de l'Institut, ja que encara no en teníem a les cases... Evidentment, s'han fet moltes entrevistes fora de la ciutat. Per exemple, la família Blanxart viu a Barcelona i vam anar una infinitat de vegades al seu acollidor pis de l'Eixample. També, en un altre treball sobre la Fàbrica de Panys de Manresa, ens havíem de desplaçar setmanalment a aquesta ciutat. Cada treball té la seva lletra menuda de les vivències dels llocs on hem anat, les persones que hem conegut, etc. En alguns casos, havíem de fer les fotografies els diumenges, perquè ens les feia un metge amic nostre, molt aficionat a la fotografia.

Mercè, quin any va començar l'experiència? Quina durada ha tingut? Encara continua?

Des que vam començar l'experiència, al curs 1986-1987, eren estudiants de tercer de BUP. Amb la implantació de la Reforma, els treballs de recerca es fan a segon de batxillerat.

Els incentius d'activitats reals fora del marc escolar han tingut un paper important en la participació dels joves?

Tal com he assenyalat anteriorment, vam començar l'any 1986 i l'activitat encara continua actualment, perquè primer amb els premis de la CIRIT els alumnes guanyaven alguns diners i alguns diplomes que els feien molta il·lusió. Després també vam presentar-nos a d'altres premis més importants i els estudiants guanyaven unes petites vacances, a Girona, Santander, etc. Ja saps

que els estudiants s'expliquen les coses els uns als altres i així sempre hi ha hagut una petita colla disposada a fer una recerca, encara que no fos per a presentar-se a cap premi.

Com descriuries l'ambient escolar al teu Institut, a l'inici del projecte? I ara, què te'n sembla?

L'inici del projecte es va fer al BUP; llavors els professors d'institut eren privilegiats: teníem tan sols els alumnes que volien estudiar per a anar a la universitat, i a l'esbarjo, que ja t'he dit que durava una hora, sempre fèiem moltes activitats. El batxillerat i el COU duraven un total de quatre anys. A tercer de batxillerat, Història (que és on jo feia la recerca) tenia cinc hores a la setmana i era una assignatura de pes dins del programa. Tots aquests anys els dedicàvem tan sols a preparar estudiants per a anar a la universitat. Els que no volien anar-hi cursaven Formació Professional.

Els joves volien fer aquest treball com a forma d'evasió d'altres feines o en realitat van ser aquestes les que els van animar a continuar les obligatòries?

No, no ho feien pas com a forma d'evasió, ho feien perquè els agradava i els agrada la història. Després alguns d'ells han estat historiadors, assistents socials, llicenciats en literatura, psicòlegs, etc.

Creus que aquesta forma de treballar incideix molt més que les tradicionals en la formació dels joves?

Sí, hi incideix més, ja que els obliga a endinsar-se en el món de la recerca, s'assabenten de com s'elabora el coneixement històric i com es plantegen les hipòtesis de treball, s'acostumen a pensar en equip, aprenen tecnologies noves (informàtica, fotografia...), entrevisten persones poc habituals en els seus ambients, etc.

Quin paper van exercir la resta de companyes de l'Institut en les teves activitats, s'hi va afegir alguna professora?

La resta dels meus companys sempre va tenir una actitud molt correcta. Quan vam iniciar els treballs l'any 1986 el professor d'informàtica va ensenyar-nos a utilitzar els ordinadors, fet molt novedós en aquells anys i que va facilitar-nos la tasca. També, el curs 2000-2001, el professor Miquel Vilaró (del Departament d'Història de l'Egara i del de Geografia de la UAB) va fer una impressió del treball sobre el Comitè de Solidaritat de Terrassa durant el Franquisme, realitzat el curs anterior, per a utilitzar-lo com a material de text a la classe d'Història de Catalunya que ell impartia. Haig d'afegir aquí que els primers anys teníem tan poc pressupost que els conserges es quedaven a fer hores extres per a fer-nos les còpies i l'enquadernació dels resultats del treball. Per molt que els directors acceptessin el que fèiem, havíem de fer tota mena de

malabarismes per a finançar les nostres recerques, ja que no estaven pressupostades. Recordo, per exemple, que per a l'estudi sobre l'investigador Blanxart vaig haver de presentar-me a un concurs públic de projectes de la Caixa de Sabadell (tal com va aconsellar-me la meva amiga, Anna Maria Aguiló), que el vaig guanyar. La quantitat que van donar-nos era molt petita, però va permetre pagar-nos les còpies, les fotografies, les despeses de l'oficina de patents, etc.

Com treballàveu cada projecte: origen, divisió del treball (en equip, en equip per parts, individualment, etc.), metodologia didàctica, presentació a d'altres alumnes o institucions, etc.?

Quan plantejàvem un projecte jo sempre el preparava a l'estiu. En feia un marc teòric, acotava el tema i constatava la importància del material d'arxiu. Després, a l'octubre, el proposava al grup i entre tots en discutíem l'enfocament. Sempre tots els treballs tenen alguna introducció general que és el resultat d'algunes lectures prèvies a la recerca. Després començàvem la investigació amb documents. Sovint una font històrica ens portava a cercar-ne una altra, i de vegades es feia difícil acabar el treball en un sol curs.

Mercè, podries fer una molt petita síntesi de tots els treballs realitzats (títol, data, participants, premis rebuts) i algunes anècdotes succeïdes durant la realització?

Els treballs que jo assenyalaria són els següents:

«La Tintoreria Llanera de Terrassa» (curs 1986-87); 400 pàgines.

«El Condicionament i l'investigador Blanxart» (curs 1987-88); volum I, 152 pàgines; volum II, 436 pàgines.

«Onze treballs d'arqueologia industrial (Olesa i Viladecavalls)» (curs 1988-89); 1.115 pàgines.

«Opinions sobre el Franquisme i la Transició a Terrassa» (curs 1999-2000); 1.126 pàgines.

«La Fàbrica de Panys de Manresa» (curs 2000-2001); 270 pàgines.

«El Comitè de Solidaritat de Terrassa durant el Franquisme» (curs 2001-2002); 300 pàgines.

«El "Comitè de Relacions i Solidaritat" que van formar exclusivament els terrassencs exiliats després de la Guerra Civil» (curs 2002-2003); 150 pàgines.

No hi incloc els noms dels nois i noies que van realitzar aquestes recerques per no allargar-me.

Com valores la feina feta? Què és el que et produeix més satisfacció de tota la tasca realitzada? Què ha passat amb els joves investigadors, han continuat en aquest camp? Què fan alguns dels teus alumnes, a l'actualitat?

Encara que sempre voldriem millorar el que fem, em sento contenta de la tasca docent realitzada. Evidentment tot això m'ha donat molta feina, però sempre és important per a una professora anar ampliant els seus coneixements i constatar que interessen a altres persones. Jo he orientat els estudiants, però ells també m'han omplert de vida. Tots plegats hem llegit, discutit i visitat indrets diversos i, per què no dir-ho, ens hem divertit i après moltes coses. Tal com diu un professor que jo vaig tenir a l'Autònoma, «no hi pot haver bons professors sense bons alumnes». El mèrit d'aquestes recerques és tant meu com de tot aquest jovent que després ha passat per la universitat.

Creus que aquesta forma de treballar els temes històrics apropa les ciències socials als joves i a la gent del seu voltant?

Sí, els apropa molt a la realitat històrica. No és el mateix parlar dels batans de fusta a classe que anar a fer-ne un treball a la Tintoreria Llanera, quan encara n'hi funcionaven. Tampoc no és el mateix parlar de com es va fer la Transició a Terrassa que visitar personalment i entrevistar els senyors Joaquim Badia, Roc Fuentes, Ramon Puiggròs, Manel Royes, llavors alcalde, que ens va rebre al seu despatx particular de l'Ajuntament, etc. Vam parlar amb tots ells d'aquesta etapa tan important per a la història de Terrassa. Els joves sovint s'adonen tant de la selecció de les fonts històriques que s'utilitzen com de la interrogació que se'n fa.

Creus que la participació en aquests treballs els ha fet veure la complexitat de l'estudi històric, però també la seva utilitat social?

Estic totalment d'acord amb el que dius. No és el mateix parlar de la solidaritat en abstracte a la classe que consultar els documents dels comitès de solidaritat que han existit a la nostra ciutat (dels exiliats, durant el Franquisme) i constatar com molts sectors de la societat terrassenca van fer tot el possible per a ajudar els presos polítics i les seves famílies... També, encara que sovint expliquem que hi ha elements de la industrialització que s'haurien de conservar i catalogar, el contacte directe amb la Fàbrica de Panys de Manresa va ser una constatació directa d'aquest fet. Al Condicionament encara vam veure el laboratori antic en què l'investigador Blanxart realitzava les seves experimentacions. Els estudiants van adreçar peticions als organismes corresponents perquè es preservessin els indrets esmentats.

Apostaries per aquesta metodologia de treball i per aquesta forma d'apropar als joves el procés d'investigació en ciències socials i en història?

Hi apostaria totalment. Trobo molt interessant la feina que s'ha fet amb els premis de la CIRIT, i d'altres dedicats a valorar la investigació dels joves (com per exemple els premis Joves Bonaplata). Tampoc no cal dir que és del tot positiu que s'hagi incorporat el treball de recerca al batxillerat i que es realitzi dintre de les hores lectives. Hauríem de procurar que no se suprimís aquesta possibilitat d'apropar els alumnes a la recerca, sigui en l'àmbit que sigui, i d'endinsar-los en l'elaboració del coneixement.

Premi rebut l'any 1986 pel treball «El Condicionament i l'investigador Blanxart». Podem veure-hi Eusebi Casanellas, director del MNATEC, Anna M. Aguilà, directora de l'Institut Ègara en aquells moments, els alumnes que van realitzar el treball, i Mercè Borràs amb els seus fills Helena i Carles, al Palau de la Generalitat.

Mercè, vols afegir-hi alguna cosa més?

Finalment, com a cloenda d'aquesta entrevista m'agradaria aclarir que no tot el mèrit en aquestes recerques és meu. En aquestes investigacions juvenils, el mèrit és de tot l'equip de nois i noies que s'hi ha anat afegint i que hi han treballat amb tant d'entusiasme.

Moltes gràcies, Mercè, ha estat un plaer fer aquesta entrevista. Esperem que serveixi per a acostar aquesta experiència a d'altres professionals de l'ensenyament i per a demostrar que hi ha moltes formes d'apropar la història a les noves generacions.